

References

1. Gaydenko P. P. Vremya. Dlitel'nost'. Vechnost'. Problema vremeni v yevropeyskoy filosofii i nauke / P. P. Gaydenko. – M.: Progress–Traditsiya, 2006. – 464 s.
2. Gusserl' E. Fenomenologiya vnutrennego soznaniya vremeni / E Gusserl'. Sobr. soch. – M.: Gnozis, 1994. – 162 s. – T.1: Fenomenologiya vnutrennego soznaniya vremeni. – 1994. – 162 s.
3. Minakov M. Istoriya Ponyattya dosvidu: Monohrafiya / Minakov M. – K.: Vydavets PARAPAN, 2007. – 380 s.
4. Merlo–Ponti M. Fenomenolohiya spryynyattja / M. Merlo–Ponti; [Per. z fr. O. Yosypenko]. – K.: Ukrayinsky tsentr dukhovnoyi kultury, 2001. – 552 s.
5. Molchanov V. I. Vremya i soznaniye: kritika fenomenologicheskoy filosofii / V. Molchanov // Issledovaniya po fenomenologii soznaniya. – M.: Izdatel'skiy dom «Territoriya budushchego», 2007. – S.29–191.
6. Orlova Yu. A. Vremya i refleksiya / Yu. A. Orlova // Metafizicheskiye issledovaniya. Ponimaniye. – Spb., 1997. – Vyp.1. – S.181–189.
7. Polunin O. V. Osoblyvosti perezhivannya. Mezhi sub'yektyvnoho teperishnoho / O. V. Polunin // Aktualni problemy psykholohiyi: Pyskholohichna hermenevtika / [za red. N. V. Chepelyevoyi]. – K.: DP «Informatsiyno–analitichne ahentstvo», 2010. – T.2, Vyp.6. – S.170–182.

Lauta O. D., PhD, Associate Professor of Philosophy at the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv), elena.lauta@gmail.com

Pugach H. R., student of economic faculty of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv), elena.lauta@gmail.com

E. Husserl temporality of experience as one of the key principles of perception

We study the phenomenological concept of time, which is the internal phase synthesis of experiences. Husserl proposed temporal structure of perception serves as a source of phenomenological analysis time. It reveals the impact on the flow of temporality of human consciousness. Analyzed the essential features of the stream of consciousness as an essential component of the concept of immanent phenomenological time E. Husserl. It is noted that the phenomenology of time Husserl, phenomenological description of the most sensitive contrasts that characterize the temporal differences have intrinsic value for its own aesthetic theories, because along with the structures of intentionality, activity awareness includes a structure that allows capture those inuyityno made temporal processes that constitute a huge layer of aesthetic studies.

Keywords: phenomenology, expiriens, time, temporality, retention, temporal stream of consciousness.

Лаута Е. Д., кандидат философских наук, доцент кафедры философии, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины (Украина, Киев), elena.lauta@gmail.com

Пугач К. Р., студентка экономического факультета, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины (Украина, Киев), elena.lauta@gmail.com

Темпоральность опыта Е. Гуссерля как одна из ключевых основ восприятия информации

Исследуется феноменологическая концепция времени, которая является синтезом внутренних фаз переживания. Предложенная Э. Гуссерлем темпоральная структура восприятия служит источником всех феноменологических анализов времени. Раскрывается влияние темпоральности на поток сознания. Проанализированы сущностные особенности потока сознания как важнейшей составляющей феноменологической концепции имманентного времени Э. Гуссерля.

Ключевые слова: феноменология, опыт, время, темпоральность, ретенция, темпоральный поток сознания.

***

УДК 17.023.32:316.3316:342.3

Ленард-Крисськів І. В.,
аспірантка кафедри філософії та соціології,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника» (Україна, Івано-Франківськ),
oven88@ukr.net

КАСТОКРАТИЧНИЙ ПРИНЦИП СТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ СПІЛЬНОТИ ЯК ОЗНАКА ЗАКРИТОГО СУСПІЛЬСТВА: МИКОЛА МІХНОВСЬКИЙ

Проаналізовано характерні особливості новітньої української політичної філософії. Досліджено критерії закритості людського суспільства. Названі критерії залучаються для дослідження філософських концепцій М. Міхновського.

Ключові слова: закрите суспільство, стани, касти, стратифікаційна система, кастова система, статус особистості.

Суспільство відкрите і закрите - терміни, вперше запропоновані А. Бергсоном і запроваджені К. Поппером для характеристики соціально-політичних систем, властивих різним суспільствам на тих чи інших етапах історичного розвитку.

Закрите суспільство характеризується статичною соціальною структурою, обмеженою мобільністю, нездатністю до інновацій, традиціоналізмом, авторитаризмом [6, с. 456].

Закритесуспільство у процесі побудови стратифікаційної системи орієнтується на приписаний статус особистості. В результаті – формується жорстка система стратифікації, обмежується доступ до привілейованих груп нових членів. Таким чином, варто наголосити, що історичними типами соціальної стратифікації, які притаманні суспільству закритого типу є:

- 1) касти;
- 2) стани.

Каста – спадкові групи людей, що займають певне місце в соціальній ієрархії, пов'язані з традиційними заняттями і обмежені в спілкуванні один з одним [6, с. 457]. Кастова система надзвичайно складна і в різних місцевостях має різну структуру, причому ці відмінності настільки істотні, що йдеться, власне, не про одну систему, а про розмаїття різних, досить слабо пов'язаних вірувань та звичаїв. Проте деякі принципи широко поділяються. Браміни, що належать до найвищої варни, є найдосконалішими з погляду чистоти, недоторканні — найменш чисті. Браміни повинні уникати певних контактів з недоторканими, і лише останнім дозволяється контактувати із тваринами або речовинами, які вважаються нечистими.

Кастова система тісно пов'язала з вірою індуїстів у відродження; вони вірять, що індивіди, які нехтують обов'язками та ритуалами своєї касты, у наступному втіленні відродяться в нижчому становищі. Індійська кастова система ніколи не була абсолютно статичною. Хоча індивідам забороняється переходити з касты в касту, групи в цілому можуть змінювати, й часто змінюють, свою позицію в кастовій ієрархії.

Поняття касты часто вживається поза індійським контекстом, там де дві або більше етнічні групи великою мірою сегреговані одна від одної і де домінують поняття расової чистоти. За таких обставин існують суворі табу (іноді й закріплені в законі), що забороняють змішані шлюби між названими групами. Коли в південних штатах США було скасовано рабство, межа розділу між чорними й білими залишилася такою нездоланною, що,

характеризуючи цю систему соціальної стратифікації, дехто вживав термін «каста». Поняття «каста» також застосовували до південноафриканських реалій, де донедавна між білими й чорними існувала найсуворіша сегрегація, і змішані шлюби між ними заборонялися законом.

Необхідно сказати, що крім існування каст закрите суспільство дуже часто характеризується наявністю станив, як ще одного притаманного йому типу соціальної стратифікації.

Стани були складовою європейського феодалізму, проте існували й у багатьох інших традиційних цивілізаціях. Феодальні стани склалися з різних страт (верств) і мали різні обов'язки та права стосовно один одного, деякі з них обумовлювалися законом. У Європі найвищий стан складався з аристократії та дворянства. Духівництво утворювало другий стан, нижчий за своїм статусом, але наділений багатьма певними привілеями [7, с. 528].

До так званого «третього стану» належав простолод – кріпаки, вільні селяни, купці та ремісники. На відміну від каст, між станами до певної міри дозволялися змішані шлюби та індивідуальна мобільність. Наприклад, простолоди могли дарувати дворянство у винагороду за великі заслуги перед монархом; купці іноді могли купити собі титул. Залишки цієї системи збереглися у Великій Британії, де досі визнаються спадкові титули, а відомих бізнесменів, високих урядовців та інших можуть прийняти в дворянство або зробити перами на подяку за їхні послуги.

Станова система в минулому мала тенденцію розвиватися там, де існувала традиційна аристократія, побудована на шляхетному походженні. У феодальних системах, як у середньовічній Європі, стани були тісно пов'язані з місцевою маєтною спільнотою: вони утворювали скоріш локальну, ніж національну систему стратифікації. В більш централізованих традиційних імперіях, таких як Китай або Японія, вони були організовані здебільшого на національній основі. Іноді відмінності між станами опиралися на релігійні вірування, хоча лише зрідка такою мірою, як у кастовій системі індусів.

В українській філософії каста зі станами ототожнив Д. Донцов, але його попередником був М. Міхновський. Філософи, безумовно, виходили із розуміння каста як закритої системи. Ці концепти дають підставу для зарахування українських мислителів до прибічників закритого типу суспільства.

Аналізуючи кастократичний принцип створення українського суспільства, варто відзначити, що, фактично В. Липинським, М. Міхновським та Д. Донцовим завершуються концептуальні побудови універсальних політико-ідеологічних моделей українського державотворення. Проводячи паралель між поглядами мислителів: В. Липинського, який був прихильником класократичного принципу побудови українського традиційного суспільства та М. Міхновського – прибічника кастократичного принципу, необхідно наголосити на тому, що:

1) М. Міхновський виступав прихильником закритого типу суспільства. Філософ наголошував на тому, що «чужинці не можуть ані мати права приватної власності на землю та селитьби, ані користуватися національною власністю» [4, с. 153].

2) В. Липинський, який виступав за відкритий тип українського суспільства, заперечував такий підхід, вважаючи його шкідливим для державного будівництва. Визначальним для мислителя був територіальний принцип, за яким українцями визначались не лише ті, хто мав етнічну приналежність до них, а й усі ті, хто проживав в Україні. Цей принцип, до речі, закріплений в сучасній Конституції України.

М. Міхновський – видатний ідеолог, мислитель і лідер самостійної течії українського руху. Заслуги мислителя, якого можна назвати предтечею волевого українського націоналізму в тому, що він вдало підхопив настрої українських мас, де-не-де несміливо висловлені кращими представниками молоді інтелігенції, усвідомив його та сформулював у своєму геніальному нарисі – «Самостійна Україна», якому судилось відіграти небуденну роль в історії нашого визвольного руху [4, с. 55].

Слова М. Міхновського: «Кожна людина є складовою частиною своєї нації, тому й доля кожної людини залежить насамперед від долі її нації, нація ж може розвиватися вільно з користю тільки тоді, коли матиме власну самостійну державу» [4, с. 153]. Із наведених слів чітко випливає те, що філософ був однозначним прихильником закритого типу розвитку українського суспільства. Тобто, «Україна – для українців» [4, с. 153], і ніхто не має втручатися в її внутрішні справи. Стабільне і благополучне життя кожного громадянина безпосередньо залежить від держави з одного боку, а розвитку суспільства є показником зацікавленості всіх його членів.

Проблеми України та Росії вперше розглядалися з погляду та позицій державності. «Українська мрія» у вигляді питання про звільнення нації з'явилася світові завдяки наполегливості та вірі М. Міхновського в щасливу долю української держави [1, с. 14].

У своїй промові український мислитель характеризував утиски українського народу з боку Російської імперії. Про це свідчать слова філософа: «Яким правом російське царське правительство поводить з нами на нашій власній території, наче з своїми рабами? На ґрунті якого права з наших дітей готують по школах заклятих ворогів і ненависників нашому народові? Через що навіть у церкві панує мова наших гнобителів?» [4, с. 153]. Як бачимо, М. Міхновський був незадоволений тогочасною ситуацією панування Росії над Україною, і всякими способами прагнув боротися за гідне становище нашої держави.

М. Міхновський був однозначним прибічником кастократичного розвитку української національної спільноти. На його думку, у суспільстві для його успішного розвитку мають існувати так звані каста, тобто, становища людей як складових частин суспільства.

Філософ виділяв такі каста (стани) в українському суспільстві того часу:

- 1) селяни – найпростіші громадяни;
- 2) робітники;
- 3) інтелігенція.

Варто наголосити на тому, що М. Міхновський як і В. Липинський покладав великі надії на інтелігенцію, еліту нації, яка повинна та зобов'язана взяти на себе правління державою. Головне завдання інтелігенції – боротьба з росіянами. Окреслюючи першочергові завдання нової української інтелігенції, яку мислитель вважав рушійною силою національної революції, він констатував: «Українська інтелігенція стає до боротьби за свій народ,

до боротьби кривавої і безпощадної. Вона вірить в сили свої і національні, і вона виповнить свій обов'язок» [4, с. 153].

Вперше в історії української національно-політичної думки філософ наголошував саме на необхідності боротьби супроти Росії, продовжуючи, таким чином, сподівання Т. Шевченка. М. Міхновський виголошував такі головні засади політичного «вірую» молодого українця:

1) відновлення національно-державної самостійності України, а не боротьба за зміну режиму в Росії;

2) боротьба за права нації, а не класові інтереси тої, чи іншої класи і плекання серед усіх верств українського народу почувань національної солідарності, а не класової ненависті;

3) створення в українській державі справедливого соціального ладу;

4) ідейна відданість кожної української людини справі національного визволення.

Необхідно сказати, що активні пошуки М. Міхновським шляхів негайного вирішення суспільних проблем призвели до захоплення ідеями соціалізму. Це помітно позначилося на його працях, зумовивши насичення соціалістичними ідеями видань УНП.

Ідеї соціалізму у поєднанні із закличками до національно-визвольної боротьби зумовили появу цілком нового для української політики підходу – національного визволення заради соціального добробуту. Це дозволяє відокремити соціалізм М. Міхновського від інших тогочасних соціалістичних теорій та ідентифікувати його як окремий національно-соціалістичний напрям українського національно-визвольного руху [6, с. 241-249].

Український ідеолог та мислитель в основу своєї концепції кладе ідеал: «одна, єдина, неподільна, вільна, самостійна Україна від гір Карпатських аж по Кавказькі» [4, с. 153]. Досягнення цього ідеалу має здійснюватися за допомогою «велетенської і непоборної» сили – націоналізму. Саме націоналізм, за М. Міхновським: «єднає, координує сили, рве до боротьби, запалює фанатизмом поневолену націю в її боротьбі за самостійність» [4, с. 53]. З цієї позиції філософські погляди мислителя тяжіють до ідеалізму.

Проте, обгрунтовуючи ідею «нової України» він зазначав: «З того часу українська нація помалу завмирає, республіканська свобода нівечить, надія знесилюється, але потім знову відроджується, з-під попелу старовини виникає ідея нової України» [4, с. 32]. Аналізуючи вказані слова, потрібно сказати, що первинна ідея поступово матеріалізується. Тобто, М. Міхновський повністю не заперечував матеріальні цінності, але ідеї незалежності української держави все ж віддавав переваги.

Буття у мислителя, як духовне, так і соціальне характеризується як відчуття свого існування та свого індивідуального національного «Я». Саме існування, на думку філософа, є так званим протестом проти насилля над сучасними українцями та їхніми предками. Національне існування він не бачить окремо від постійної боротьби за своє власне національне існування. Таким чином, боротьба за незалежність та розвиток України є, по суті, основним завданням кожного громадянина, якого би він становив не був у суспільстві.

Ще одним доказом відстоювання закритого типу розвитку українського суспільства М. Міхновським, було

те, що мислитель протягом усього свого життя говорив про те, що Україна має самостійно відроджуватись і ніхто не повинен втручатись у її справи.

Український філософ виголосив десять заповідей, яких обов'язково повинен дотримуватись кожен українець:

1) єдина й неподільна від Карпат і до Кавказу самостійна, вільна Українська Демократична Республіка – це національний всеукраїнський ідеал. Нехай кожна українська дитина тямить, що вона народилася на світ на те, щоб здійснити цей ідеал;

2) усі люди - твої брати, але «москалі, ляхи та жиди» - вороги нашого народу, доки вони панують над нами й визискують нас;

3) Україна для українців. Отже, проганяй звідусіль з України чужинців-гнобителів;

4) усюди й завжди вживай українську мову. Нехай ані дружина твоя, ані діти не дають поганити твоєї господи чужинцям-гнобителям;

5) шануй діячів рідного краю, ненавидь його ворогів, зневажай перевертнів-відступників, і добре буде твоєму народові й тобі;

6) не вбивай Україну своєю байдужістю до всенародних інтересів;

7) не стань ренегатом-відступником;

8) не обдирай власного народу, працюючи на ворогів України;

9) допомагай своєму землякові поперед усіх;

10) не бери собі дружину з чужинців, бо твої діти будуть тобі ворогами; не приятелюй з ворогами нашого народу, бо це додає їм сили й відваги; не підтримуй гнобителів наших, бо зрадником станеш.

Головна ідея діяльності М. Міхновського полягає в теоретичній формулі права нації на самовизначення. Таким чином, основна праця мислителя - «Самостійна Україна» спрямована на вдосконалення української самосвідомості. Мислитель наводив надзвичайно багато аргументів на користь незалежності нашої держави. При цьому виокремлюються дві проблеми:

1) пов'язана із незаконністю анексії України;

2) пов'язана із недотриманням як особистих, так і колективних прав українців в Російській імперії.

Мислитель постійно наголошував на тому, що потрібно боротись із довготривалим гнобленням Росії. Визвольну боротьбу поневоленого народу повинна очолювати й нею керувати його інтелігенція, як рушійна сила своєї держави. М. Міхновський невтомно заохочував українців боротись, не боятися і впевнено відстоювати свої права: «треба бути державно незалежною нацією, треба не бути рабом, треба бути паном себе і своєї долі, щоб лаштуватися в своїй державі, на своїй території по своїй уподобі» [4, с. 154]. Зі слів українського філософа чітко видно, що йде цілковите заохочення до боротьби як внутрішньої, так і зовнішньої. Кожна людина, як особистість, повинна керувати своєю долею, своїм життям, для того, щоб знайти своє місце, у своїй державі. Для цього необхідно докладати неабияких зусиль. Таким чином, кожен громадянин, як невід'ємна частина своєї держави, безпосередньо впливає і на її розвиток. Головним є те, що ніхто не повинен втручатись в названі процеси, які мають внутрішньодержавний характер. Зазначені процеси також дають нам підстави вважати М. Міхновського прихильником закритого типу українського суспільства.

Аналізуючи зміст праці «Самостійна Україна», варто сказати, що всі слова її автора - М. Міхновського виокремлюють дві підстави реалізації права української нації на самовизначення. Першу підставу можна окреслити як формально-юридичну. В контексті її обґрунтування автор аналізує формальні причини припинення державної незалежності України та юридичну можливість її відновлення в майбутньому. Друга підстава національного самовизначення може бути охарактеризована як природно-правова. Така назва є цілком прийнята, адже мислитель цілком слушно робить висновок про те, що порушення природних прав людини за національною ознакою може бути припинено лише у власній державі цієї нації [9, с. 320].

Формально-юридична підстава права української нації на самовизначення впливають із першої тези формули М. Міхновського «... кожна нація з огляду на міжнародні відносини хоче вилитись у форму незалежної, самостійної держави...» [4, с. 153] та обґрунтовується шляхом історично-правового аналізу еволюції української державності.

В продовження свого обґрунтування, мислитель критично оцінював аргументи про давність набуття українських територій як легальну підставу їх перебування під юрисдикцією Росії. М. Міхновський сформулював наступні заперечення до такого підходу: по-перше, не може бути набуто на підставі давності те, що було отримане злочинним шляхом. Давність може мати місце лише у відносинах, оформлених правом, але аж ніяк у безправних стосунках України з Росією; по-друге, термін давності не може поширюватися на злочини проти свободи.

Отже, М. Міхновським обґрунтовані формально-юридичні підстави для можливості реалізації українською нацією права на самовизначення аж до утворення власної, незалежної держави. Також одностороннє недотримання російською стороною Переяславського договору та інкорпорація України у складі Росії. Тому відсутність дійсно правового зв'язку між Російською імперією та українською нацією дозволяє останній визначити політичний статус на власний розсуд.

Також варто наголосити на тому, що рушійною силою національного визволення має стати нова еліта - «українська інтелігенція третьої формації». Якісна ознака нової еліти - відданість українському народові. На відміну від попереднього українофільського руху, що мав «характер недоношеної розумом етнографічної теорії». Тому нова еліта повинна бути організатором та виразником загальносуспільних інтересів, володіти політичною волею до боротьби за національні права [8, с. 245-246].

М. Міхновський, оцінюючи роль української інтелігенції, чітко вказує на те, що це нова плеяда людей, яка на перше місце ставить національні проблеми та потреби. Тому якщо ця інтелігенція є дійсно заступником народу, а також єдиною свідомою частиною нації, то «стерно національного корабля належить їй» [5, с. 585].

Необхідність такої боротьби впливає як із права окремої людини, так і колективного права цілої нації. Таким чином, боротьба за національну свободу може набувати різних форм – від культурної аж до збройного повстання – «ми візьмемо силою те, що нам належиться по праву, але віднято від нас теж силою» [4, с. 153].

Таким чином, варто наголосити на тому, що видатний український мислитель - М. Міхновський впевнено відстоював права українців на своїй рідній землі. Всі його думки і слова вказують на те, що філософ був прихильником розвитку саме закритого українського суспільства. Ніхто з боку не повинен, і просто не має права втручатись у внутрішні справи нашої держави. Тільки самі українці, на чолі з розумною інтелігенцією, повинні й просто зобов'язані боротись за своє краще майбутнє.

Список використаних джерел

- Білий Д. Микола Міхновський /Д. Білий// – націонал-соціаліст // Воля. – 2007. – № 1-3/ С.-12-21.
- Бутенко А.П. Вплив діяльності Миколи Міхновського на суспільно-політичне життя України 1899-1907 рр. /А.П. Бутенко// Вісник Київського славистичного університету. – Київ, 2004. – Вип. №18 -С. 241– 249.
- Мірчук П. – «Микола Міхновський –апостол української державності»/П. Мірчук// – Лондон, - 1960. – 96 с.
- Міхновський М. Самостійна Україна /М. Міхновський// Націоналізм: Антологія.-К.: Смолоскип, 2000.-153 с.
- Левенець Ю. Теоретико-методологічні засади української суспільно-політичної думки: проблеми становлення та розвитку (друга половина XIX – початку XX) /Ю. Левенець// – К.: Стилюс, 2001.-585с.
- Соціологічна енциклопедія / укладач В.Г. Городенко – К.: Академвидав, 2008. – 456 с.
- Социологический словарь./сост. А. Н. Елсуков, К. В. Шульга/ научн. ред. Г. Н. Соколова, И. Я. Писаренко./редкол.: Г. П. Давидюк и др.-2-е изд. /перераб. и доп. – Мн. Университетское, 1991. – 528 с.
- Турченко Федір. Бібліографічний покажчик Миколи Міхновського (1873-1924) / Федір Турченко // Молода нація. – 2003. - №2(27). – С. 245-246.
- Турченко Ф. Микола Міхновський: життя і слово / Ф. Турченко. – К.: Генеза, 2006.-320 с.

References

1. Bilyy D. Mykola Mikhnovskyy – natsional-sotsialist // Volya. – 2007. – № 1-3
2. Butenko A.P. Vplyv diyal'nosti Mykoly Mikhnovsk'oho na suspil'no-politychne zhyttya Ukrayiny 1899-1907 rr. // Visnyk Kyuyiv's'koho slavistychnoho universytetu. – Vyr. № 18. – Kyuyiv, 2004. – S. 241– 249.
3. Mirchuk P. – «Mykola Mikhnovsk'yy». – London, - 1960. Mykola Mikhnovsk'yy – apostol ukrayins'koyi derzhavnosti
4. Mikhnovsk'yy M. Samostiyna Ukrayina // Natsionalizm: Antolohiya.-K.: Smoloskyp, 2000.-S.153.
5. Levenets' Yu. Teoretyko-metodolohichni zasady ukrayins'koyi suspil'no-politychnoyi dumky: problemy stanovlennya ta rozvytku (druha polovyna XIX – pochatku XX) . – K.: Stylos, 2001.-585s.
6. Sotsiologichna entsyklopediya / Ukladach V.H. Horodenko – K.: Akademvydav, 2008. – 456 s.
7. Sotsyologicheskyy slovar'. Sost. A. N. Elsuikov, K. V. Shul'ha. Nauchn. red. H. N. Sokolova, Y. Ya. Pysarenko: Redkol.: H. P. Davydyuk y dr.-2-e yzd. Pererab. y dop. – Mn. Unyversytetskoe, 1991. – 528 s.
8. Turchenko Fedir. Bibliohrafichnyy pokazhchik Mykoly Mikhnovsk'oho (1873-1924).

Lenard-Kryskiv I. V., agraduate student of philosophy and sociology, SHEE «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University» (Ivano-Frankivsk, Ukraine), oven88@ukr.net

Caste principle of creating a Ukrainian national community as a feature of a closed society: Mykola Mikhnovsky

Ukrainian peculiarities of modern political philosophy are analyzed. Criteria of closed human society were investigated. Named the criteria are involved to research of philosophical concepts M. Mikhnovsky.

Keywords: closed society, caste, caste stratification system, caste system, the status of the individual, personality.

Lenard-Kryskiv I. V., aspirantka kafedry filosofii i sociologii, ГВУЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (Івано-Франківськ, Україна), oven88@ukr.net

**Кастократический принцип создания украинского национального сообщества как признак закрытого общества:
Николай Михновский**

Проанализированы характерные особенности новейшей украинской политической философии. Исследованы критерии закрытости человеческого общества. Названные критерии привлекаются для исследования философских концепций Н. Михновского.

Ключевые слова: закрытое общество, станы, касты, стратификационная система, кастовая система, статус личности.

* * *

УДК 94(100)''05

Лукашенко А. І.,
кандидат історичних наук, доцент кафедри
країнознавства та міжнародного туризму,
Київський міжнародний університет (Україна, Київ),
al.lukaschenko@gmail.com

**ДРУГИЙ ОСЬОВИЙ ЧАС СВІТОВОЇ ІСТОРІЇ:
ФОРМУВАННЯ ДУХУ КАПІТАЛІЗМУ В МЕЖАХ
ДУАЛІСТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ ХРИСТІАНСТВА**

Здійснено аналіз головних критеріїв і характерних рис осьового часу Карла Ясперса, простежено причини й особливості трансформаційних процесів Європи XV–XVII ст., яким згідно із критеріями Карла Ясперса надано статус Другого осьового часу. Мета статті полягає у аналізі трансформації християнського дуалістичного світогляду «приреченості» у нову світоглядну парадигму, результатом реалізації котрої стає формування суспільства сучасного типу. Встановлено механізми формування суспільства сучасного типу, а саме: ринкової економіки, засад внутрішньої політики та геополітичних стандартів. Виявлено специфіку формування нової світоглядної парадигми, яка полягала у розгортанні історії під впливом не «божого промислу», а людської діяльності. В процесі написання статті було використано низку методів, зокрема: метод аналізу та синтезу, ретроспективний, описовий, порівняльний.

Ключові слова: осьовий час, капіталізм, протестантська етика, есхатологія, християнський дуалізм, християнство, Церква.

Для того, щоб зрозуміти куди рухається людство та історія, потрібно чітко з'ясувати світоглядні мотивації історичної поведінки людини. Основою ж світогляду завжди була і залишається релігія, навіть у період атеїзму мотивація людини все одно обумовлена вірою чи невірою людини в Бога, що й визначає її поведінку. Проблематика даної статті безпосередньо пов'язана із науковою концепцією Першого осьового часу К. Ясперса. Крім того, стрижневою ідеєю статті є вплив духовного чинника на мотиваційну поведінку творця історії – людини. Духовність як фактор історичного творення завжди залишається актуальним питанням у сучасних дослідженнях.

Так, мета статті полягає в обґрунтуванні доцільності визначення Другого осьового часу через демонстрацію впливу останнього на хід світової історії, завдяки формуванню протестантської етики, духу капіталізму та прориву в опануванні матеріального світу та утворенні сучасного світогляду; що було можливим у межах заданих координат системи християнського дуалізму.

Перший осьовий час (за К. Ясперсом, «осьовий час», «Перший осьовий час» – формулювання наше через виокремлення «Другого осьового часу») – термін, що позначає період між VIII і II ст. до н.е., коли відбувся різкий поворот в історії. На думку К. Ясперса, саме в цей час з'явилася людина сучасного типу і тому саме в цей період можна говорити про вісь світової історії. Головним критерієм для дослідника у виокремленні Першого осьового часу був вплив подій останнього на розвиток всього людства. Для аргументації останнього факту К. Ясперс констатує таке: упродовж осьового часу в Китаї виникли всі напрямки китайської філософії,

в Індії склались Упанішади, сформувався буддизм; у філософії були розглянуті всі можливості філософського осмислення буття, аж до скептицизму, матеріалізму, софістики та нігілізму; в Ірані Заратуштра вчив про світ, де йде боротьба добра зі злом; у Греції – це був час Гомера, філософів Парменіда, Геракліта, Платона, трагіків, Фукидіда і Архімеда. Як зауважує К. Ясперс, усе, пов'язане з вищезазначеними іменами, з'явилося майже одночасно як на Сході, так і на Заході, незалежно один від одного. «Нове, що виникло в цю епоху в трьох згаданих культурах, зводиться до того, що людина усвідомлює буття в цілому, саму себе і свої межі. Перед нею відкривається жах світу і власна безпорадність. Стоячи над прірвою, людина ставить радикальні питання, вимагає звільнення і спасіння» [6, с. 42]. Дослідник стверджує, що в осьовий час були розроблені ті основні категорії, якими людина мислить дотепер і закладені основи світових релігій. Найважливішою характеристикою цього часу Карл Ясперс називає прорив міфологічного світогляду – перехід від міфу до логосу. В осьовий час, прагнучи до ідеалу й усвідомлюючи свою безпорадність, людина звертається до зовнішньої сили – до всемогутнього Бога, що живе поза світом і здатний врятувати людину за своєю доброю волею.

Автор також робить зауваження щодо Другого осьового часу в деяких розділах своєї роботи. У людській історії автор виявляє так звані два дихання. Перше веде від прометеївської епохи через велич культури давнини до осьового часу з усіма його наслідками. Друге починається з епохи науки і техніки і, можливо, веде до нового, ще далекого другого осьового часу, до справжнього становлення людини. Крім того, К. Ясперс, використовуючи метод парадоксу, вступає так би мовити сам із собою в полеміку і, виокремлюючи два осьових часи, перший – неолітична революція, другий – період 1500–1800 рр. в Західній Європі, спочатку надає статус другого місця осьовому часу 1500–1800 рр., наголошуючи на тому, що це наша історична основа, а потім взагалі лишає цю історичну основу статусу осьового часу. Так, наше виокремлення періоду XV – XVII ст. як осьового часу не суперечить ідеям і твердженням Карла Ясперса, радше дане дослідження розвиває і доповнює його [6, с. 119].

Ми підійшли до питання обґрунтування Другого осьового часу і його хронологічних меж, а саме XV–XVII ст. Суттєві трансформації цього періоду, які відомі навіть аматорам історичної науки, не пояснювали ані науково-технічним переворотом, ані великими географічними відкриттями, навіть протестантством чи то реформами Нікона. Поштовх до такого епохального зрушення варто шукати в світоглядних принципах доби середньовіччя, основою яких була есхатологічна картина бачення світу, що передавалася людством від покоління до покоління через міфи, древні релігійні вірування, культу й особливого розквіту набула саме в медієвістичну епоху. А це відбулося винятково за рахунок кульмінації в системі протистояння християнського дуалізму, а саме в протистоянні божественного і диявольського. (Так, нам відомо, що без постаті Диявола і похідної від нього гріховності людини не можливе ні перше, ні друге пришествя Христа, а отже, і вся есхатологічна картина бачення світу). Але, як це не парадоксально, саме ідея кінця перетворюється в цей період, раннього нового часу, в ідею прогресу, тотальна релігійність, при якій сенс